

Kaisa Raitio

2021

Video

Kesto: 25:14

Tekstitys

Johdanto

Olen politiikan tutkija. Tutkin metsäkonflikteja – tai yleisemmin luonnonvarakonflikteja – erityisesti kriittisestä näkökulmasta. Suuri osa konfliktitutkimuksistani käsittelee sitä, kuinka niitä ratkaistaan ja miten niistä voitaisiin päästä eroon. Minua kiinnostaa myös, kuinka konfliktit ovat tärkeitä sanansaattajia. Ne kertovat meille, että on jotain, johon meidän olisi kiinnitettävä huomiota. Meidän olisi muututtava jossain. Tai, että jonkun ääntä ei tällä hetkellä kuulla – tästä syystä ihmiset protestoivat, he vastustavat. Olen tutkinut Suomen metsäpolitiikkaa kriittisestä näkökulmasta 1990-luvun lopulta lähtien ja olen erityisesti kiinnostunut rakenteellisista konflikteista: esimerkiksi alkuperäiskansojen oikeuksiin liittyvistä konflikteista, joissa ei ole kyse tietyistä tapauksesta, vaan lukuisista tapauksista, joissa konfliktit syntyvät alkuperäiskansojen elinkeinoihin ja kulttuuriin liittyen. Ne heijastavat laajempia rakenteellisia ongelmia. Tutkimukseni tavoitteena on ollut näiden ongelmien purkaminen ja esille tuominen. Tämän lisäksi tavoitteena on kriittisesti arvioida, millainen päättäjien ja metsähallinnon toimijoiden kyky on puuttua näihin ongelmiin.

Työni on viestiä ympäristöstä ja ympäristön puolesta, sekä yrittää löytää kestävämpiä ja osallistavampia (eli sosiaalisesti kestäviä) tapoja tehdä metsäpolitiikkaa ja metsänhoitoa. Tämä tarkoittaa, että meidän on ensiksi

määriteltävä, mikä metsä on. Meillä saattaa olla nyt metsissä enemmän puuta kuutiometreinä kuin joskus aiemmin, mutta se ei varsinaisesti tarkoita metsää. Metsä on elävä ekosysteemi, josta löytyy biodiversiteettiä, luonnon monimuotoisuutta. Monimuotoisten metsien – sellaisten jotka voivat ylläpitää ja isännöidä luonnon monimuotoisuutta – määrä vähenee dramaattisesti. Suomi ei itse asiassa kykene suojelemaan jäljellä olevia niin sanottuja "vanhoja metsiä" tai "korkean suojeluarvon metsiä". Luontotyypit vähenevät, mutta samalla metsien lukumäärä kasvaa. Tämä on huono uutinen luonnon monimuotoisuudelle, sillä metsien määrän kasvuun päästään tehostamismenetelmillä, joilla pyritään lisäämään puutavaran määrää luonnon monimuotoisuuden kustannuksella. Osa tästä lisääntyneestä puusta tulee myös suomailta, jotka eivät alun perin ole olleet metsäalueita, vaan ne ojitettiin ja muutettiin metsiksi. Tämä tarkoittaa myös soiden biologisen monimuotoisuuden häviämistä. Se, että me saamme enemmän puutavaraa ei tarkoita, että meillä on enemmän metsiä – eikä se tarkoita, että meillä olisi monimuotoisempia metsiä.

Metsänhoitokäytännöillä on pitkäkestoinen vaikutus

Pitkän kiertoajan johdosta 1950- ja 60-luvuilla tehdyt suomalaiset metsänhoidolliset päätökset näkyvät edelleen metsissä. Suomen metsätaloudessa oli aikakausi, jolloin koivua pidettiin rikkakasvina. Suomi käytti raskaita torjunta-aineita pitääkseen koivun poissa metsistä, esimerkiksi saamelaisalueilla. Koivua ja haapaa poistettiin aktiivisesti teolliseen käyttöön tarkoitetuista metsistä, männyn ja kuusen alta. Seurauksena oli se, että yhtäkkiä metsäteollisuudessa oli pulaa koivusta ja sitä alettiin tuoda Venäjältä. Minulla ei ole tuoreimpia lukuja tuonnista, mutta Venäjältä on tuotu jopa 20 miljoonaa kuutiometriä puuta, josta suuri osa on koivua. Yhtäkkiä suomalainen metsäteollisuus oli riippuvainen jostain muualla tulevasta koivusta. Tämä tapahtui oman metsähoitopolitiikan johdosta – se johti näiden lajien

tuhoamiseen. Jopa teollisuuden näkökulmasta (puhumattakaan vaikutuksista luonnon monimuotoisuuteen) tällainen hyvin kapeakatseinen politiikka, joka koskee hitaasti uusiutuvaa luonnonvaraa, voi aiheuttaa ongelmallisia seurauksia. Joten puutavaran tuonti on nykyään olennainen osa suomalaisen teollisuuden kasvustrategiaa.

Jokaisen vastuullisen yrityksen on selvitettävä, mistä sen raaka-aineet tulevat. Heidän on alettava myös kiinnostua puunhankinnan ympäristö- ja sosiaalisista vaikutuksista. Sanoisin, että asenne ummistaa silmänsä on täysin kestämaton. Voisin kuvitella, että yrityksillä on jo nykyään tietoa aiheesta. Tarvittaisiin metsäteollisuuden käsitteen purkamista metsäpoliittisissa keskusteluissa. Puhumme metsäteollisuudesta usein yksikkönä, jolla on yhtenäiset intressit. Uskomme jopa, että metsänomistajilla ja metsäteollisuudella on samat intressit. Kun alamme purkaa näitä oletuksia, intressit monipuolistuvat. Tiedämme, että Suomessa puusepänteollisuuden ja puuta (ei sellua) tarvitsevien tahojen intressit ovat ristiriidassa suomalaisen metsäpolitiikan ja tämän tuottamien puulajin kanssa. On erittäin vaikeaa saada kovaa vanhaa isokokoista puuta puusepäntöihin, rakennuksiin ja ikkunakarmeihin. Jos on tarkoitus valmistaa jotain edellä mainituista, puu on toimitettava pohjoiselta havumetsävyöhykkeeltä Venäjältä. Mielestäni meidän on ymmärrettävä, että Suomi on ajanut metsäpolitiikkaa, joka on sellu- ja paperiteollisuuden intressien mukaista – ja nämä intressit eivät ole samoja kuin muilla puutavaran käyttäjillä. Luulen, että keskustelumme tästä aiheesta on ollut liian yksinkertaista. On erittäin tärkeää ymmärtää, että metsänhoitoa voi tehdä hyvin erilaisin tavoin. Näillä tavoilla on erilaisia seurauksia paitsi luonnon monimuotoisuuteen ja virkistyskäyttöön, mutta myös niille, jotka todella tarvitsevat puuta.

Erilaiset tarpeet synnyttävät konflikteja

Tarvitsemme toimialan monimuotoisuutta, ja meidän on tunnustettava, että alan edut voivat olla ristiriidassa keskenään. Esimerkiksi jatkuva kasvatus avohakkuuseen verrattuna saattaa olla hyödyllistä joillekin teollisuuden aloille, mutta ei sellulle ja paperille, jotka tarvitsevat suuria volyymejä puuta. Heille jatkuva kasvatus tarkoittaisi tuotannon vähentämistä. Meidän on alettava puhua näistä jännitteistä, ja sama koskee hiiliriippuvaisuutta ja metsätalouden roolia ilmastomuutoksessa. Jotkut ihmiset haluavat käyttää puuta energian tuotannossa. Toiset haluavat käyttää metsiä hiilikauppaan. Tutkimukset osoittavat, että jälkimmäinen on järkevämpi strategia, mutta meidän täytyy alkaa puhua näistä jännitteistä ja olla paljon avoimempia niiden suhteen.

Suomen metsänhoitojärjestelmän historialliset perusteet

Ensinnäkin, Suomessa on metsänomistajien yhdistyksiä, joissa työskentelee metsänhoitajia ja metsäinsinöörejä – eli sekä metsänjalostusasiantuntijoita että yleisiä neuvonantajia. Monet metsänomistajista noudattavat näiden laatimia ohjeistuksia. Sitten meillä on myös valtiolle kuuluva Suomen Metsäkeskus, jolle kuuluu metsälain täytäntöönpano. Suomessa on ollut käytössä metsäpolitiikan malli, jonka kolmena osapuolena toimivat valtio, metsäteollisuus ja pienmetsänomistajat. Valtio on pyrkinyt edistämään metsänomistuksen tasapainoa. Suomi on harvinainen maa, sillä täällä teollisuus ei ole ainoa metsän omistaja. Kun tämä järjestelmä luotiin yli 100 vuotta sitten, tarkoituksena oli löytää keino kunnioittaa metsänomistajien omistusoikeutta, sekä varmistaa, että teollisuus saa tarvitsemansa raaka-aineet. Metsäteollisuuden järjestäytyminen oli valtakunnallisesti tärkeä asia, koska maan hallitus rakensi koko kansakunnan toimialan ympärille. Ei ole liioiteltua sanoa, että se oli olennainen osa Suomen itsenäistymistä. Jos maalla ei ole toimivaa taloutta ja tuloja, ei voi tulla itsenäisyyttä. Nämä asiat ovat olleet vahvasti yhteydessä toisiinsa.

Järjestäytymisen johdosta maisemamme näyttää yhtenäiseltä, vaikka meillä onkin lukuisia eri metsänomistajia. Eikä se johdu siitä, että ihmiset ovat yhdellä iskulla päättäneet hoitaa samalla tavalla metsiään. Metsämääräykset ovat ohjanneet heitä erittäin voimakkaasti toteuttamaan metsänhoitoaan juuri niin kuin hallitus ja teollisuus ovat halunneet heidän tekevän. Kuten sanoitte, avohakkuut olivat aikaisemmin pakollisia. Aikaisempina vuosikymmeninä ihmisiä on tuomittu oikeuteen, kun he ovat käyttäneet jatkuvan kasvattamisen menetelmiä. Kun metsänomistajat ovat erilaisia, joskus oletetaan, että metsät ovat myös monimuotoisia. Se on valtava väärinkäsitys. Suomen metsäpolitiikka on ollut hyvin käytännöllistä, ja on huolehtinut siitä, että omistajat toimittavat puuta markkinoille. Esimerkiksi aikaisemman verotuspolitiikan mukaan – en muista tarkemmin, milloin se muuttui, mutta viimeisen 15-20 vuoden aikana – metsäomaisuudesta maksettiin joka vuosi veroa riippumatta siitä, oliko hakkuita vai ei. Tämä synnytti hakkuupäätöksiä, sillä jos veroja maksetaan joka tapauksessa, halutaan tietysti hakata metsää, kun se vihdoinkin on tuottavassa iässä.

Kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamisen haasteet: nykyinen sertifiointijärjestelmä ja vaihtoehtojen puute

Johtuen osittain metsähakkuiden historiasta, meillä ei ole saatavilla sellaista puuta, jota asiakkaat haluavat. Toinen ongelma on saada sitä metsästä vastuullisesti. Jos otamme yhteyttä sahaan ja pyydämme tietynlaista puuta, sitä kyllä saadaan. Mutta mistä saamme tietää, millä menetelmällä se hakattiin? Perinteisesti 1990-luvulta lähtien, ratkaisu tähän on ollut metsähoitoyhdistyksen antama metsäsertifiointi. Jos sanotte, että haluatte vain FSC-sertifioitua koivua, se tarkoittaa, että jokaisen koivun, joka teille toimitetaan, on oltava peräisin FSC-standardien mukaisista metsistä. Tietysti, jotta se olisi järkevää, FSC-sertifioituja metsiä täytyy olla tarpeeksi – Suomessa niitä ei ole. Suomessa on hyvin vähän FSC-sertifioitua metsää. Toinen

kysymys on, vastaako FSC-standardi jatkuvan metsänhoidon vaatimuksiin? FSC on ollut suoraan sanoen avohakkuumetsätalouden hienosäätöä. Jos halutaan koivua vain jatkuvan menetelmän mukaisesti kasvatetusta metsästä, millainen järjestelmä on luotava, jotta voisimme jäljittää sen? Millainen alkuperäketju on luotava? Ja onko jo olemassa jokin mekanismi, joka auttaisi siinä? Ja vaikka onnistuisimmekin, pystyisimmekö löytämään tarpeeksi puuta? Olen hyvin epäileväinen vastauksista näihin kysymyksiin. En tunne järjestelmää, joka mahdollistaisi jatkuvan kasvatuksen menetelmällä tuotetun metsän alkuperäketjun jäljittämisen. En ole yhtään varma, olisiko puuta tarpeeksi markkinoilla. Osittain siksi, että metsänomistajat eivät sitoudu tällaiseen metsätuotantoon, mutta osittain siksi, että he eivät voi taikoa tyhjistä 80-vuotiasta koivua, koska Suomi myrkytti sen pois 40 vuotta sitten. Tämänkaltaisia haasteita joudumme kohtaamaan kestävämpiin toimintatapoihin siirtymisessä. Eikä meillä ole useinkaan niihin hyvää ratkaisua.

1990-luvulta lähtien metsätalouden toimijoilla oli selkeä paine olla sertifioituja. Sertifiointi hallitsi keskustelua ja markkinoita. Ei ollut mitään keinoa välttää sertifiointia. Muodostui kilpailu eri sertifiointijärjestelmien välillä. Tai ylipäänsä sen suhteen, kenellä on valtaa. FSC on ainoa järjestelmä, joka mahdollistaa tasapainoisen päätöksenteon: siinä kuullaan metsänomistajia, metsäteollisuutta ja muita toimijoita. FSC on jaettu kolmeen osaan: taloudelliseen, sosiaaliseen ja ekologiseen. Koska metsänomistajat ja teollisuuden toimijat tiesivät, että he tulisivat hyötymään FSC-merkistä, he olivat valmiita antamaan ympäristöliikkeelle ja alkuperäiskansojen edustajille vaikutusmahdollisuuksia sertifikaatin kriteereihin. Tämän avulla he saivat vipuvoimaa markkinoilla. He ymmärsivät, etteivät voi saada näiden tahojen tukea, elleivät he anna tahoille päätösvaltaa. Joten he loivat järjestelmän, jossa meillä on kolme tasa-arvoista osaa. Suomessa metsänomistajayhdistykset eivät hyväksyneet, että ympäristöliikkeelle tai

saamelaisille alkuperäiskansana annettaisiin tällaista vaikutusvaltaa. He halusivat silti hyötyä sertifiointijärjestelmästä taloudellisesti. He halusivat edelleen hyödyntää sen vipuvaikutusta, mutteivat antaa vaikutusvaltaa kriittisille äänille. On selvää, että heille on ollut kannattavaa luoda kilpaileva PEFC-sertifiointijärjestelmä, joka mahdollistaa näiden kysymysten ohittamisen. Järjestelmä on paitsi Suomen lainsäädännön mukainen, se myös toimii markkinaehtoisesti. Ruotsissa tilanne on erilainen. Käytännössä suuri osa metsätaloudesta ja sen isoista yrityksistä ovat lähteneet FSC-sertifiointiin mukaan. Tilanne on siitä huolimatta ollut aika riitainen, sillä ympäristöryhmät ja jotkut sidosryhmien edustajat ovat halunneet kehittää standardia – mikä kuuluu FSC-sertifikaatin luonteeseen. Useimmat tajuavat, että kriittinen keskustelu tarkoittaa standardin parantamista. Ja että keskustelun avulla standardi paranee koko ajan. Keskustelu on kuitenkin osoittautunut erittäin vaikeaksi Ruotsissa. Mutta tästä huolimatta Ruotsissa valittiin FSC:n mukainen toimintatapa eli tahtotila käsitellä konfliktit pois. Suomalaisen metsäteollisuuden ja metsänomistajien mielestä konfliktit voitiin puolestaan jättää huomioimatta. Suomessa tahot voivat kieltäytyä osallistumasta keskusteluun ja pärjätä edelleen hyvin markkinoilla. PEFC ei halua antaa ympäristönsuojelijoille ja alkuperäiskansoille vaikutusvaltaa.

Suomen metsäteollisuuden yhtenäisyyden tausta ja syyt

Halusin palata siihen, mitä sanoitte aiemmin Suomen metsäpolitiikan ja metsänhoidon yhdenmukaisuudesta. Minusta se on erittäin asiallinen havainto. Tämä liittyy metsäpolitiikan ulkopuolisiin asioihin, eli se osuu minun asiantuntijuusalueelleni. Olemme enemmän poliittisen historian alueella. Metsänhoidon yhtenäisyys nähdään Suomessa turvallisuustekijänä. Suomessa oli sisällissota ennen toista maailmansotaa, vuosina 1917–1918, ja se melkein jakoi maan kahtia. Tämän jälkeen oli toinen maailmansota, ja jakaantuneen Suomen piti

yhdistyä, jotta se ei menettäisi itsenäisyyttään taistellessaan Venäjää vastaan. Tästä eteenpäin monimuotoisuus (tarkoitan sosiaalista monimuotoisuutta) ja konfliktit on nähty vaarallisina, koska niiden tulkitaan uhkaavan itsenäisyyden säilyttämistä. Konflikti, joka koskee metsäteollisuutta, on erityisen vaarallinen. Jotenkin ajatus yhtenäisyydestä, kaiken tekemisestä samalla tavalla – kun kenelläkään ei ole eriäviä mielipiteitä tai tahtoa tehdä asioita eri tavalla – on turvallista. Luulen, että ilman tätä taustaa on lähes mahdotonta ymmärtää pyrkimystä yhtenäistettyihin tapoihin, kun puhumme metsään liittyvistä ongelmista. Ja kuten sanoin, viime aikoina näkemykset ovat monipuolistuneet. Niin kauan kuin olet nälkäinen, et ole huolissasi luonnon monimuotoisuudesta. Tämä pätee edelleen maailmassa. Ensin on selviydyttävä. Suomi oli sodan jälkeen erittäin köyhä maa, eikä luonnon monimuotoisuus ollut tuolloin päättäjien asialistalla. Ihmiset yrittivät vain selvitä. Se, että maailmassa olisi vallinnut luontokato ja ilmastokriisi, ja kaikki suhteellisen varakkaat metsänomistajat olisivat viimeisen 100 vuoden aikana päättäneet olla tekemättä mitään, ei pidä paikkaansa. Sen sijaan, meillä oli ihmiskunta, joka ei tiennyt luontokadosta. Ja meillä oli maailma, jossa tuskin oli kriisiä tai katoa, sillä luonnonvarojen teollinen käyttö ei ollut vielä edennyt niin pitkälle. Meillä ei ollut ilmastokriisiä. Meillä oli köyhiä metsänomistajia, joilla oli vaikeuksia tulla toimeen, ja metsäteollisuus, joka oli valmis maksamaan raaka-aineista. Tämän valossa idea yhtenäisistä toimintatavoista oli ymmärrettävä. Sen sijaan kritisoinkin sitä, että valtiollinen järjestelmä vastusti valtavasti, kun ihmiset halusivat metsäteollisuuden monipuolistuvan, huomioivan luonnon monimuotoisuuden ja antavan metsänomistajille mahdollisuuden tehdä asiat toisin. Metsäteollisuuden ja metsätalouden haitallisia ympäristövaikutuksia on myös kiistetty. On ollut kamppailu saada nämä asiat tunnustettua Suomessa. Tilanne Ruotsissa on samanlainen – ja se on täsmälleen sama kaivosteollisuuden suhteen molemmissa maissa. Heti kun meillä on kansantalouden kannalta tärkeitä suuria teollisuuden

toimialoja, niiden ongelmien tunnustaminen tai muutosvaatimukset koetaan uhkana. Ympäristöaktivisteja on kutsuttu Suomessa pettureiksi. Heitä on kutsuttu epäisänmaallisiksi. Tämä on erittäin ankaraa kielenkäyttöä, joka tuomitsee demokraattisen osallistumisen yhteiskuntaan ja laillisen oikeuden olla eri mieltä ja protestoida. On tärkeää ymmärtää, että demokraattisessa yhteiskunnassa väkivallaton suora toiminta on joskus tarpeen – ja tätä toimintaa ei suvaita Suomessa. Vastustus on ollut huomattavaa. Olen sen verran vanha, että olen kokenut sen omakohtaisesti. Olen seurannut tätä prosessia 1990-luvun alusta lähtien ja nähnyt muutoksen vuosikymmenten aikana. Se on niiden ihmisten kovan työn ja sinnikkyuden tulos, jotka haastavat valtaapitävien puheita ja vastustustavat niitä hallitsevaa sanomaa, jonka mukaan "mikään ei ole vialla, Suomen metsätalous on maailman kestäväintä". Vastarinta valtaapitävien taholta on ollut valtavaa. On ollut mielenkiintoista seurata kaivosteollisuuden keskusteluja viime vuosien kaivosbuumin aikana. Ne kuulostavat täsmälleen samalta kuin metsäteollisuudessa 1990-luvulla. Aina kun yksi askel on otettu kohti esimerkiksi biodiversiteetin tunnustamista, todetaan että "nyt olemme tehneet tarpeeksi". Jokaisen edistysaskeleen jälkeen on vastustettu yhtä paljon seuraavan askeleen ottamista, uusista tutkimustuloksista huolimatta. Niiden mukaan emme ole vielä lähelläkään kestävyystavoitteiden toteuttamista.

Toisenlaiset rahoitusmekanismit voivat saada aikaan muutoksia metsänhoidossa

Parhaillaan käydään keskustelua rahoitusmekanismeista sellaisille metsänomistajille, jotka haluavat jättää metsänsä seisomaan. Eli niille, jotka eivät halua hakata vanhoja metsiään, vaan pitää ne. Jos he haluavat metsistään tuloja, tällä hetkellä heidän ainoa tulon saamisen vaihtoehto on metsänhakkuu. Etelä-Suomessa metsät saattavat päästä osaksi suojeluohjelmia. Mutta jos olet yksityinen metsänomistaja pohjoisessa, esimerkiksi saamelaisalueilla, jossa ihmiset omistavat metsiä joko

yksilöinä tai ihmisryhminä, ainoa tapa, jolla he voivat jättää metsän seisomaan, on ottaa vastuu taloudellisista tappioista, jotka aiheutuvat hakkuiden tekemättä jättämisestä. Tällä hetkellä löytyy aloitteita, joilla etsitään yksityisiä rahoittajia, jotka ovat kiinnostuneita hiilidioksidin kompensoinnista Suomessa. Nämä rahoittajat maksavat metsänomistajille, mikäli he jättävät metsänsä seisomaan. Näen, että tämä on Suomessa nouseva toimiala.